

Xorijiy davlatlarda davlat organlarining korrupsiyaga qarshi kurashishdagi o'рни va roli

Ravshanxon Rabbonaxon o'g'li Shodmanov
shodmonov_94@inbox.ru
Toshkent davlat yuridik universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat boshqaruv tizimida korrupsiyaga qarshi kurashishda eng kata muvaffaqiyatga erishgan davlatlar tajribasi tahlil qilinadi. Bundan tashqari korrupsiya holatlarini keltirib chiqaruvchi omillar, sabablar va boshqa turki bo'luvchi nazriy va amaliy sabablarni o'rganish orqali taklif va tavsiyalar orqali ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: korrupsiya, nazorat, manfaatlar to'qnashuvi, boshqaruv organi, konsepsiya, ilmiy nazariyalar, huquqiy savodxonlik, paradoksal, huquqiy ong, media olam

The place and role of state bodies in the fight against corruption in foreign countries

Ravshankhan Rabbanakhan o'glu Shodmanov
shodmonov_94@inbox.ru
Tashkent State Law University

Abstract: This article analyzes the experience of the most successful states in the fight against corruption in the public administration system. In addition, by studying the factors, causes and other theoretical and practical reasons that cause corruption, suggestions and recommendations are shown.

Keywords: corruption, control, conflict of interest, governing body, concept, scientific theories, legal literacy, paradoxical, legal consciousness, media world

1995-yildan 2016-yilgacha Singapur Transparency International tashkilotining Korrupsiyani qabul qilish indeksi (CPI) bo'yicha doimiy ravishda Osiyoning eng kam korruptsiyalashgan davlati sifatida qayd etilgan. Singapur 2016 yilgi CPI bo'yicha 84 ball bilan 176 mamlakat/iqtisodlar orasida 7-o'rinni egalladi. Ushbu reyting Singapur dunyodagi korrupsiyadan xoli mamlakatlar/iqtisodlardan biri ekanligi haqidagi keng tarqalgan tushunchaga ishonch beradi.

Biroq, Singapurning bugungi holatiga olib boradigan yo'l, albatta, oson bo'lmagan va hech qanday holatda oddiy bo'lmagan. 1959-yilda o'zini o'zi

boshqarishga qadar Singapurda korrupsiya juda ko'p omillar, jumladan qonunlarning noto'g'riligi, korrupsiyaga qarshi kurash agentligida ishchi kuchining yetarli emasligi, davlat va xususiy sektor o'rtasidagi ish haqining katta tafovuti, huquq-tartibot idoralari xodimlari o'rtasida majburiyatning yo'qligi va boshqalar tufayli keng tarqalgan edi. Umuman olganda, butun ijtimoiy-iqtisodiy muhit korrupsiyaning ildiz otishi uchun pishib yetdi va korrupsiya balosini yo'q qilish uchun siyosiy iroda jasoratini talab qildi. Shunday qilib, Singapurning korrupsiyaga qarshi strategiyasining to'rtta ustuni kuchli siyosiy irodadan kelib chiqqan holda, korrupsiya qaerda sodir bo'lishidan qat'i nazar, uni yo'q qilishga qaratilgan - samarali qonunlar, mustaqil sud tizimi, samarali ijro va sezgir davlat xizmati.

Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha Singapur tajribasidan kelib chiqqan holda, ushbu maqola xususiy sektor korrupsiyasining so'nggi muammosi va uni qanday engib o'tganligini muhokama qilishdan oldin Singapurdagi asosiy qonunchilikning uchta o'ziga xos xususiyati haqida fikr yuritadi.

Singapurda korrupsiyaga qarshi kurash ikkita qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi - Korrupsiyaning oldini olish to'g'risidagi qonun ("PCA" the Prevention of Corruption Act) va Korrupsiya, giyohvand moddalar savdosi va boshqa og'ir jinoyatlar (daromadlarni musodara qilish) to'g'risidagi qonun ("CDSA" the Corruption, Drug Trafficking and Other Serious Crimes Act).

PCA Korrupsiya amaliyotlarini tekshirish byurosini ("CPIB") tashkil etgan, CPIB tergovchilariga vakolatlar bergan, korrupsiyani jinoiy javobgarlikka tortadigan va korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar uchun jazo va jazo choralari nazarda tutuvchi asosiy qonunchilik hisoblanadi. Korrupsiyaga oid asosiy jinoyatlardan tashqari, CDSA korrupsiyaga oid jinoyatlarning ikkilamchi jihatini - korrupsiyaning afzalliklarini olish yoki ulardan foydalanishni, boshqa shaxsga yordam berishni, shuningdek, xabar berish va oshkor qilishni jinoiy javobgarlikka tortish nuqtai nazaridan PCAni to'ldiradi. CDSA doirasida olib borilayotgan tergovga har qanday shaxsga zarar etkazishi mumkin bo'lgan ma'lumotlar. CDSA, shuningdek, sudlanishdan oldin cheklash va sudlangandan keyin bunday imtiyozlarni musodara qilishni ta'minlashda korrupsiyaning afzalliklarini yo'q qilish funksiyasini bajaradi.

Jinoiy xulq-atvorning foydalari prezumpsiyasi

Jinoiy xulq-atvorning foydalarini manbaga qarab topish qiyin va buni isbotlash yanada qiyinroq ekanligini haqiqatni munosib e'tirof etgan holda, CDSA ham, PCA ham ayblanuvchi tomonidan ushlab turilgan har qanday mulk yoki pul resurslari degan taxminni nazarda tutadi. Uning ma'lum daromad manbalariga (keyingi o'rinlarda "yashirin mulk" deb yuritiladi) nomutanosib bo'lsa, jinoiy xatti-harakatlardan olingan foyda deb taxmin qilinadi¹.

¹ Deputy Public Prosecutor, Attorney General's Chamber, Singapore

Ushbu prezumpsiya ikki nizomga muvofiq qo'llanilganda turli xil oqibatlariga olib keladi. PCAga ko'ra, bu prezumpsiya qoniqishni buzgan holda qabul qilish jinoyati uchun aybdorlikni isbotlash uchun ishlaydi. U yashirin mulkka oid dalillarni tan olish va hisobga olish imkonini beradi, sud tomonidan ayblanuvchining rozilikni qabul qilgani yoki olganligi to'g'risidagi guvohning ko'rsatuvlarini tasdiqlovchi sifatida ko'rib chiqilishi va qoniqishning buzilganligi yoki rag'batlantirish yoki mukofot sifatida buzilganligini ko'rsatishi. PCA bundan keyin ham yashirilgan mol-mulkni ayblanuvchining o'z nomiga saqlashga hojat yo'qligini nazarda tutadi - ayblanuvchi yashirin mulkka egalik qilgan deb hisoblanadi. Agar u ushbu shaxs bilan munosabatlarini hisobga olgan holda olingan bo'lsa, ayblanuvchi, yashirin mulkni ayblanuvchi nomidan yoki ayblanuvchining sovg'asi sifatida ushlab turgan deb hisoblashga asos bo'ladi².

Buyuk Britaniyaning sobiq bosh vaziri Devid Kameron 2016 yilgi Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha London sammitida so'zlagan so'zboshisida PCAning ushbu jihatini ta'kidladi:

"Ikkinchidan, biz fosh qilgan korrupsiya bilan to'g'ri va har tomonlama kurashishimiz kerak. Bu jinoyatchilarni javobgarlikka tortish, korrupsiyaga qarshi qonunlarni faol qo'llash va korrupsionerlarni ovlash, ularni jinoiy javobgarlikka tortish va qamoqqa jo'natish uchun xalqaro chegaralar orqali birgalikda ishlashni anglatadi. Bu yerda kashf qilish uchun ilg'or g'oyalardan biri Bosh vazir Li Syan Lungdan keladi. Singapurda prokurorlar korrupsionerlarning aybini isbotlash o'rniga, ayblanuvchilar o'z boyliklarini qonuniy yo'l bilan qo'lga kiritganliklarini ko'rsatishlari uchun isbot yukini o'zgartiradilar".

Bu nima degani? bunda ko'proq e'tibor korrupsionerlar topilayotgan mulklarining qanchalik qonuniy yo'l erishilayotganligini aniqlash va shu orqali ushbu jinoyatlarni ochishga qaratiladi. Bu yo'l bilan ular jinoyatlarni aniqlashdagi ananaviy usullarni qo'llanilish doirasini o'ziga xos yo'l bilan olib borganlar hamda bu kelajakda o'z samarasini bergan.

Bundan tashqari, Singapur davlat xizmati davlat xizmatchilaridan kutilayotgan xulq-atvorning yuqori standartlarini halollik, buzmaslik va oshkoralik tamoyillari asosida belgilab beruvchi Odob-axloq kodeksiga amal qiladi. Odob-axloq kodeksi davlat xizmatchilari uchun davlat yo'riqnomasida mustahkamlangan va davlat xizmatchisi (a) u bilan rasmiy aloqada bo'lgan har qanday shaxsdan qarz olishi mumkin emasligi; (b) har qanday vaqtda o'zining oylik ish haqining uch baravaridan ortiq miqdorda ta'minlanmagan qarz va majburiyatlarga ega bo'lishi mumkin emas; (c) o'zining shaxsiy manfaatlarini ta'minlash uchun hech qanday rasmiy ma'lumotdan foydalana olmaydi; (d) birinchi marta tayinlanganida o'z mol-mulkini deklaratsiyalashi va keyin har yili deklaratsiya qilishi shart; (e) roziligisiz savdo yoki

² 1 Section 24(1), PCA.

biznes bilan shug'ullana olmaydi yoki yarim kunlik ish bilan shug'ullana olmaydi; va (f) jamoat a'zolaridan biron bir shaklda o'yin-kulgi yoki sovg'alarni qabul qila olmaydi.

Bosh vazir Li Syan Lunning so'zlari bilan aytganda: "Korrupsiya hech qachon chidab bo'lmaydigan ofatdir... Bu jamiyatdagi saraton. Saraton kabi korrupsiya ham, agar nazorat qilinmasa, keng tarqaladigan va jamiyat va iqtisodiyot har bir qirrasini har tomonlama zaiflashtiradigan kasallikdir. Singapur so'nggi o'n yilliklar davomida korrupsiyaga qarshi kurashda sezilarli o'zgarishlarga erishgan bo'lsa-da, biz erishgan yutuqlarimiz bilan cheklanib qolmay, balki davlat boshqaruvida hamda bozorda halollikning yuqori standartlarini saqlab qolish va qo'llab-quvvatlashga harakat qilishda davom etishimiz kerak. Tergovchilar va prokurorlar korrupsiyani samarali aniqlash, tergov qilish va jinoiy javobgarlikka tortish uchun har qachongidan ham yaqinroq hamkorlik qilishlari kerak, shuningdek, Singapurda jamiyatning korrupsiyaga nisbatan murosasiz munosabatini saqlab qolish uchun jamoatchilikni targ'ib qilish va jamoatchilikni jalb qilish bo'yicha harakatlar davom ettirilishi kerak³.

Boshqa mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, davlat xarajatlarida shaffoflik va ochiqlikni yaratish korrupsiyani minimallashtirishning yana bir ajoyib strategiyasidir. Siyosatchilar nazorati ostidagi subsidiyalar, soliq imtiyozlari, tovar va xizmatlarning davlat xaridlari, imtiyozli kreditlar va byudjetdan tashqari fondlar hukumatning davlat resurslarini boshqarishning turli usullarini tashkil etadi. Hukumatlar soliq yig'adi, pul yig'ish uchun kapital bozorlaridan foydalanadi, xorijiy yordam oladi va ko'plab ehtiyojlarni qondirish uchun ushbu resurslarni taqsimlash mexanizmlarini ishlab chiqadi. Ba'zi davlatlar buni nisbatan shaffof yo'llar bilan amalga oshiradilar va resurslardan jamoat manfaatlari yo'lida foydalanishni ta'minlashga harakat qiladilar. Jarayon qanchalik ochiq va oshkora bo'lsa, qonunbuzarlik va suiiste'mollik uchun imkoniyatlar shunchalik kamayadi. Bu fuqarolar savodxonligining yuqori darajasini va ishtirok etish madaniyatiga ega faol fuqarolik jamiyatini talab qiladi⁴. Bu yerda Transparency International korrupsiyani idrok etish indeksida doimiy ravishda eng yaxshi ko'rsatkichlardan biri bo'lgan Yangi Zelandiya yaxshi misoldir. Yangi Zelandiya shaffof byudjet jarayonlarini yaratishda peshqadam bo'lib, 1994 yilda davlat resurslarini shaffof boshqarish uchun huquqiy asosni ta'minlovchi Fiskal javobgarlik to'g'risidagi qonunni tasdiqlagan.

Mutaxassislar tomonidan tavsiya etilgan va Singapur tajribasiga asoslangan uchinchi strategiya aqlli texnologiyalarni joriy qilishni o'z ichiga oladi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, dunyodagi korrupsiyaning eng samarali manbalaridan biri bu

³ 6 PM Lee's speech at the London Anti-Corruption Summit 2016.

⁴ Alam, M S. (1989). Korrupsiya anatomiyasi: rivojlanmagan siyosiy iqtisodga yondashuv. Amerika Iqtisodiyot va Sotsiologiya jurnali, 48(4), 441-456-betlar;

davlatning xarid qilish faoliyatidir. Ko'pgina mamlakatlarda davlat tomonidan tovarlar va xizmatlarni xarid qilish katta bo'lishi mumkin - yalpi ichki mahsulotning 5 dan 10 foizigacha. Shartnomalar berish byurokratik ixtiyoriylikni o'z ichiga olganligi sababli va ko'pchilik mamlakatlarda davlat xaridlari bo'yicha o'zboshimchalik, to'lovlar va til birlashtirish bo'yicha uzoq tarix borligini inobatga olgan holda, ko'payib borayotgan mamlakatlar yetarli darajada ochiqlik, raqobatbardoshlikni kafolatlaydigan tartiblarni tanlamoqda. Yetkazib beruvchilar uchun teng shart-sharoitlar va tender o'tkazish tartib-taomillari juda aniq. Singapur bunga noqulay ma'muriy tartib-qoidalarni soddalashtirish va davlat xizmatini samarali va shaffof ta'minlash uchun qog'ozbozlikni cheklash orqali erishdi, shunda hech kim davlat xizmatchilariga ishlarni bajarish uchun pora bermasligi kerak. 1980-yillarda AKT bo'yicha milliy bosh reja ishlab chiqilgan bo'lib, u hukumatga texnologiyani mamlakatga foyda keltirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun foydalanish imkonini berish uchun muntazam yangilanib turadi. Bu orqali davlat xizmatlaridan foydalanish qulayligi va qulayligini oshirish maqsadida davlat tomonidan elektron xizmatlar joriy etildi. Endi minglab davlat xizmatlarini Singapurliklar o'z uylarida qulay sharoitda onlayn tarzda amalga oshiradilar. Davlat xaridlariga kelsak, Singapurda GeBIZ onlayn xaridlar portali o'rnatildi, shu sababli bugungi kunda barcha davlat xaridlari onlayn tarzda amalga oshiriladi. Xarid qilish spetsifikatsiyalari onlayn tarzda joylashtirilgan va barcha bo'lajak pudratchilar, ham milliy, ham xalqaro miqyosda mavjud. Shaffoflik va samaradorlik kuchaytiriladi, suiiste'mollik va korrupsiya uchun imkoniyatlar keskin kamayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Heidenheimer, A. J. (1989) Korruptsiyani idrok etish istiqbollari. Heidenheimer A. J., Jonston, M va Le Vine V.T., muharrirlar, Siyosiy korruptsiya: qo'llanma, Nyu-Brunsvik, N.J.: Transaction Publishers;
2. Alam, M S. (1989). Korruptsiya anatomiyasi: rivojlanmagan siyosiy iqtisodga yondashuv. Amerika Iqtisodiyot va Sotsiologiya jurnali, 48(4), 441-456-betlar;
3. Xalqaro tadqiqot jurnali (IJR) 1-jild, 8-son, 2014 yil sentyabr;
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (2004) Korruptsiyaga qarshi global dastur: BMTning korruptsiyaga qarshi vositalari to'plami, 3-nashr, Vena, 2004 yil sentyabr;
5. 6 PM Lee's speech at the London Anti-Corruption Summit 2016.
6. "Xorijiy mamlakatlarda manfaatlar to'qnashuvining huquqiy tartibga solinishi" maqolasida "Yangi o'zbekistonda konstitutsionalizmni mustahkamlash masalalari: milliy va xorijiy tajriba". Xalqaro ilmiy konferentsiya materiallari to'plami . – T.: TDYuU, 2021. – 134 b;
7. Luís Sousa. Anti-corruption agencies: between empowerment and irrelevance. Crime, Law and Social Change, Springer Verlag, 2009;

8. Corruption, the Lack of Academic Integrity and Other Ethical Issues in Higher Education: What Can Be Done Within the Bologna Process? European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies.2018. pp 61-75.